ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ РІЗНИХ НАПРЯМІВ РОСІЙСЬКОЇ ПСИХОФІЗІОЛОГІЇ[1] *(мова оригіналу — російська; назву подано в перекладі)*

Савостьянов А. Н.

Реферат. Статтю, присвячену 150-річчю від дня народження І. П. Павлова, Савостьянов А. Н. будує навколо питання, чи справді теорія функціональних систем П. К. Анохіна є прямим продовженням павловського вчення про умовні рефлекси, як це часто подають у літературі. Автор зіставляє методологічні позиції обох концепцій, спираючись на «Лекції про роботу великих півкуль головного мозку» І. П. Павлова, «Вибрані праці» П. К. Анохіна та історико-наукові дослідження Л. Р. Грехема і В. А. Окладного. Порівняння проведено за шістьма лініями. Павлов обстоював єдність методів точних наук, фізіології й психології, розумів об'єктивність як відтворюваність результату незалежно від експериментатора і прагнув гранично спростити дослідну ситуацію; Анохін вимагав вивчати організм у повноті внутрішніх і зовнішніх зв'язків, визнавав принципову невідтворюваність окремих результатів і цінував «симультанне», багатофакторне мислення. Для Павлова неорганічний світ, життя і психіка підпорядковані єдиним законам, для Анохіна живе відрізняється від неживого внутрішньою спрямованістю на виживання, «метою життя». Цілісність організму в павловській школі постає як відображення зовнішнього середовища, а в анохінській виникає зі спрямованості на внутрішню мету. Пірамідній ієрархії керівних центрів, де команди йдуть лише згори вниз, протиставлено обов'язковий зворотний зв'язок та ієрархію рівнів організації матерії від молекулярного до біосферного. Машиноподібному рефлексу відповідає активне відображення через пошукову й зворотну аферентацію, випереджальне відображення і поняття функціональної системи. Свідомість у Павлова є потоком рефлексів, у Анохіна ж це ідеальна форма відображення, що виникає на субстраті нервової системи. Автор доходить висновку, що концепції взаємовиключні, а погляди Анохіна є не продовженням, а повним запереченням павловської теорії. Їхні засади він виводить із двох неусвідомлених світоглядних настанов («закон речі поза річчю» і «закон речі в самій речі»), які сучасна наука не може ні довести, ні спростувати і які, у термінах Т. Куна, задають дві протилежні наукові парадигми. Праця корисна фахівцям, які обирають теоретичну модель психофізіологічних реакцій, зокрема для досліджень із застосуванням поліграфа.

Ключові слова: психофізіологія, І. П. Павлов, П. К. Анохін, теорія умовних рефлексів, теорія функціональних систем, методологія науки, ієрархія рівнів організації, зворотна аферентація, випереджальне відображення, наукова парадигма, історія психофізіології.

Comparative Analysis of Methodological Approaches Used in Different Trends of Russian Psychophysiology

Savostianov A. N.

Abstract. Written for the 150th anniversary of Ivan Pavlov's birth, the article by Savostyanov A. N. questions the widespread view that Pyotr Anokhin's theory of functional systems is a direct continuation of Pavlov's doctrine of conditioned reflexes. Drawing on Pavlov's lectures on the work of the cerebral hemispheres, Anokhin's selected works and historical studies of science, including those of L. R. Graham, the author compares the two concepts along six methodological lines. Pavlov insisted on a single method for the exact sciences, physiology and psychology, equated objectivity with reproducib-

ility and sought to simplify the experimental situation, whereas Anokhin required the organism to be studied in the full range of its internal and external relations, accepted that individual results cannot be precisely reproduced and valued simultaneous, multifactor thinking. For Pavlov, inanimate nature, life and the psyche obey the same laws; for Anokhin, living matter is distinguished by an internal orientation towards survival. Pavlov's pyramid of controlling centres is contrasted with Anokhin's obligatory feedback and hierarchy of levels of organisation, the machine-like reflex with active reflection through search and reverse afferentation, anticipatory reflection and the functional system, and consciousness as a stream of reflexes with consciousness as an ideal form of reflection arising on the substrate of the nervous system. The author concludes that the theories are mutually exclusive and traces them to two unreflected worldview premises, that the law of a thing lies outside the thing or within it, which can be neither proved nor refuted and, in Kuhn's terms, define two opposing scientific paradigms. The analysis is useful to specialists choosing a theoretical model of psychophysiological reactions, including for polygraph research.

Keywords: psychophysiology, Ivan Pavlov, Pyotr Anokhin, conditioned reflex theory, theory of functional systems, methodology of science, levels of organisation, reverse afferentation, anticipatory reflection, scientific paradigm, history of psychophysiology.

Першоджерело: *Савостьянов А. Н. Сравнительный анализ методологических подходов, используемых в различных направлениях российской психофизиологии. Философия науки. 1999. № 1 (6). С. 74–79. Реферат оприлюднено в журналі 26.04.2017.*

References

1. Savostianov A. N. Porivnialnyi analiz metodolohichnykh pidkhodiv riznykh napriamiv rosiiskoi psykhofiziolohii [Comparative Analysis of Methodological Approaches Used in Different Trends of Russian Psychophysiology] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2017. Vol. 2, No. 5 (11). URL: https://expertize-journal.org.ua/detektor-lzhi-poligraf/704-sravnitelnyj-analiz-metodologicheskikh-podkhodov-razlichnykh-napravlenij-rossijskoj-psikhofiziologii (onovlena versiia vid 26.04.2017). [in Ukrainian].